

Մ Ա Ս Ի Ս

Ի Ր Ե Գ Ի Ր

ԱՐԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՋԳԱՅԻՆ

Փարիզի գրառած նշանադր նամակ մը :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յառաջիկայ տարւան հիմն յայտը և առաջ քաշու
նշանները : - Գաւառացի կառավարները խորը
ւամ կայսերական հրապարակը :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԻՐԿԱՆ : Ստանդարտութեան մէկ քանի յայտ անհե-
րան փոփոխութիւն : - Բաւական : Այսպէս և
հարկային տեսակետէն Գաղափար կայսերական թիւ
նշանները : - Տեղափոխուի նոր անդամները :

ԿԵՆՏՐԱՆ : Սոր հանդարտութիւն : - Տեղափոխուի և
կանոնային յայտ վիճակը : - Գաւառացի գրառ-
ութիւն :

ԱՌՏՔԻՆ : Կայսերական խորհուրդի փայտ խորհ-
րդի : - Բարձրագոյն իշխանութիւնը կրթութեան
գիտութեան օրհանգի :

ՈՒՍԱՅԻՆ : Ի հաստատուած վայրը վիճակագրական տե-
ղեկութիւնները :

ՀԱՅ ԿԱՅՏԵՆ : Վերանային պատկերացման վերաբերեալ :
ՀԵՐԱՅԻՆ : Գեղարարական : - Բարձր թիւ զի :
- Գաւառացի մէկ կողմից գիտութիւնները :

ԽԱՆԵ ԼՈՒՐԵՐ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԱՆԵՐԱՐԱՆ :

ԼՐԱԳԻՐ ՏԱՆՅՈՑ

ԻՊ : Որ : ԻՆ : Յաճախ :

ԱՐԳԱՅԻՆ

Այնպէս որ տարւոյն կրօնական զուտ ար-
վել ձեռքին գայթակղեալ մէկ բարձրակ
աղբայնները հաճախ պիտի տեսնեն
հետեւեալ պատճառներով : Դժուար է որ
Փարիզի լրագրողները խորապէս
ձեռն չեն դրած : Գրեթէ ամբողջով
զարկած է :

Լրագրողները, ճշմարտութեան
քաղաքականութեան և ազգայնական
ճանքը այս երկրորդ անգամ Փարիզի
Ստանդարտութեան լրագրողները հարց
են : Ինչ լրագրող, բարձր աղբայնային
այնպէս առեւելք մեծ աւելցումներ
տի աղբէ, որչափ որ այս վերջին ձա-
նը առեւելք յատկապէս, առեւելք բացա-
յայտ, առեւելք աղբու և կատարեալ
բարձրանեալական է, և միապէս ծան-
րակցելու յայտնութիւններ կընեն :

Մտադրանքներ, որ երբոր աղբու-
նուս պատիւը և խղճմանը վերաբե-
ռելու պատճառ եղանակները բաւել իրենց
սղջափող մասին այսպէս ծանր կերպով
կը գտաւարանուին, և երբոր ճշմար-
տութեան ճանաչողութիւնը ու պաշտ-
պանութիւնը Ստանդարտութեան օրհան-
գի տեսլական կողմէն կը տեսնուի,
գայթակղութիւն հարկային իւր արդար
սահմանին մէջ կ'ամփոփի, և աղբու-
նուս լրագրողներ և բարձրակող մէկմէկ
որոշուելով, անստուգութիւն ու ան-
բաւ կատարանք կը փարատին, խա-
ռամ միտքերը կը լուսաւորին, սիրա-
բեր կը հանդարտին, հետեւեալ նախըն-
թաց թերթիկներու մէջ իրարը սրտ-
բազմացած երկմանի խաղաղութիւն հա-
նելու առաջին քայլափոխը ընած կը-

լանք նոր տարւոյս մէջ :

Մտադրանքներ յիշեալ երեւելի նամա-
կը, որ ամենայն ճշգրտութեամբ և
հաւատարմութեամբ կը հրատարակենք :

« Իմ օգտաւն աղիւս Պարսն »

Փարիզ, 7 յունուարի 1853

« Հարկը մեզ կ'ստիպէ, որ կար-
ճառօտ մը աղբու յաջ և յաջեակ քաշ-
կըն տողաց և պղտորաց փայտ խորհր-
դային միտքս լուս բացատրելու հա-
մար հարցման և պատասխանելու ձեւը
կ'ընտրեմ »

« Հարցման » - Ստանդարտութեան, հրա-
մանքը ինչ կ'ըսեն, ինչ կը մտածու-
նա խորհրդէն և հայերէն ճշգրտաբե-
րուն վայրէ և անոնց ետեւէն եղած
պատկերները և բարձրանալ ի հերքում
և ի յատարարութիւն : Երբեք կը
տեսնենք, որ Ստանդարտութեան ալ բե-
ւեւական առողջ, մանաւանդ թէ բե-
ւեւացիք (բուսական) խառնափոխ-
գործիքն : Իսկ վերջը երեսունութ
տարի առաջ եղանակներուն չի նմանի-
ր, վրան զի անոնք ստանալ լեզուով կ'եր-
թային, իսկ անոնք գրեթէ, որ շատ վատ
է, ըստ սրտմ' աղբու լեզու և վերա-
ւորեցաւ, և հիմա ճիշդ կը գտնուին
ան առաջին մէջ որ կ'ըսուի իսկ և իս-
կ'ըսուի :

« Պատասխան » - Ստանդարտութեան կը տես-
նենք, որ տա ամեն եղանակներուն քաշ-
տեղեակ էր, ըստ խորհրդային և զառ-
ման պատմագրաց և կենցաղագրական
ձանց, որ աշխարհի օրինակ և ուղիղ
ընթացիկ տեղեկութիւններն, պա-
տասխանու չեմ երկնային : Նախ և ա-
ռաջ կ'ըսենք, թէ տա երկու գրեթէ
թէ Գաղափար և թէ Կաղափար սեր կ'ըսեն
ու առեւելք ինչ կը գործածեն : Ճշմար-
տութիւն կ'ըսեն, ու ծուռ և արգի-
եալ ճամբաներ կը քաշեն : Հաւատք
կ'ըսեն, ու լրագրողը հաւատքին կը
քակեն : սուրբ գիրք կ'ըսեն, ու մե-
ղայ մեղայ, սուս գիրք կը յուսնեն ի-
րենց ընթացքով : Երկուքն ալ անու-
նին ծածկելով, իր թէ զիմանի (սու-
րթ) անցուցին երեսներն, մի թէ ի-
րենց անուանի մարդիկ, և գրեթէ
նին բարձր և քանակէն բաները բլրակ-
խորհրդութեան համար : սուս է : Ս-
թէ յամ և վրան և ամենուս առջեւ
արհամարհելով : Եւ իրաւ է : Ս-
թէ տեսնուանք աղբու սուր լրագրող, ան գի-
մանին ծակերէն տեսաւ և միշտ հա-
նին թափանցեց ասանց, թէ այդ են,
և ինչ հոգիէ գրեթէ : Եւ թէ ի ճի-
մարտարարութեան, այլ յեղանակներ
թէն, յամառութեան երեսներն, մի թէ ի-
հանդիմանութիւն, որոնք առաջինը շա-
րած Հոգւոյ Սրբոյ պատգմութեան այն-
չափ հետեւ են, որչափ երկնային երե-
րէն : Եւ տա եղած են հին և նոր տես-
ներս Եւրոպայի ամեն աղբային մէջ զա-
նազան այսպէս վեճեր և ընդդիմա-
նութիւններ, որոնք կարգապահ թէ
և ստանդարտութիւն մին ալ անոնց մէջ
նշաններ և ճշմարտութիւնը չի կրնայ
ըմբռնել, քանզի գրեթէ եղանակին
և բարձր տա մանկեղեկներն իսկ մը կը
սորվի, ճարտարանոցութիւն մը կը տես-
նեն : բայց ասանց մէջ, ինչ ըսեմ,

կընտ ու կողմ, տափակ ու թանձր,
աղբային ու միմաստան ունեւոր զառ-
տեսները չի կայ, որ կարգապահ իսկ-
քը կը պղտորի, գեթ կը խառնի և
սիրտը կը քաշուի :

« Իտալիէնը յարմար ու անյարմար,
առանց մեթոսի և կարգաբանութեան,
ամեն փողոցներէն և խորհրդէն ինչե-
րանք այսինքն-ընդարձակութիւններ ժող-
վելով շարժեցուց Հայոց աղբու վե-
րայ, նաեւ Ստանդարտութեան Ստան-
դարտութեան փայտ խորհրդային
ձեւանարկութեամբ մը, թէ « Հայոց
աղբը հերձուածող և հերթափոխ
« սուս վայրը ստանդարտութիւն (սուս
« և սուս գրեթէ » և որովհետեւ
« Ստանդարտութեան ճանաչող կեցեր են
« աղբին (իրենց սրբոց Հայոց վարդա-
« պետութեան և առանցութեանց),
« սուրբին նայն վրան անուանեց իրենց
« վրայ ալ պէտք է որ տանք » (բու-
րովին սուս հետեւութիւն) :

« Իտալիէնը հայերէնը գրող մէկ
ձեւանարկութիւն մը պէտք էր ընել և
վրայ ելել այսպէս : Թէ « Հայոց աղ-
« բը երբոր իր սուրբ Հայոց վարդա-
պետութեան և առանցութեանց կը
« հետեւի կը և կը պահէ, և անոնց
« գայթակղական զուտացած կը հերք-
« և կը մերժէ, (վրան զի սեր կեցեցի
« մէջ չի կայ այսպիսիներ), ուղղափառ
« է : Իսկ արդ՝ Ստանդարտութեան որ աղ-
« բը կը պաշտպանեն հայերէնը լեզու-
« չի գիտարարութեան և աղբային գրառ-
« անութիւնը շարաւար մեկնայնեան
« գեթ, սուրբին ճշմարտ ուղղափառ
« են, և մի, սուրբ, կ'ամբողջի, ու
« սուրբական եկեղեցւոյ լուս թեանը
« աշխատողք են »

« Բայց այսպէս չընեն ան հայերե-
նը գրող, այլ խառնելին աղբային
և խոզկառակ առջեւին ձգած խո-
քերը մէկիկ մէկիկ կ'առնեն, և մի և
նայն ուղեով և թերեւս առեւելքային, որ
վարդապետի մը գրեթէ չի վայրը (տես
յերթ 93) և կը պատասխանեն :
Կ'երեւի, որ բաժնեկրօն ինչեւ ալ չի
հաւանել, և թէ լրագրողին չի յաղթ-
ւել, ինչ հոգ կը վեճ գրեթէ մէջ առ-
վելը, և կ'ընեն կ'ըսեն (որ կարգին ալ
չէ, և կարծես թէ օտար ձեւ մը
տես է) թէ, « Ստանդարտութեան
« տա օրուս օրս երգում կ'ընենք, որ
« Հայոց աղբը հերթափոխ և հերձ-
ուածող է, և այլն և այլն »

« Վրան կ'ըսենք առ երգումն ըն-
դին, որ թերեւս քանի մը հոգի ունի
իր հետ, և չէ թէ : Եւ սուս չընեն
Ստանդարտութեան միտքանութիւնը, որ
այսպէս յանդգնի Հոգւոյ սուրբ Գա-
ղափարին վրայ նախ, անոր իրաւունքը
յախճատել և անկէ առաջ գտող վեճ-
ուել Հայոց աղբին այսպէս կամ այն-
պէս բլրակուն վրայ, տափակ ծանր նիւ-
թի մը մէջ, Գաւառ կ'ըսեն, որուն վե-
րայ աղբը վրադարձութիւն ունեն, թէ
իր կողմանէ փառատարան և ճարտար-
կեցեր են միշտ, ինչու և յաջեցար,
թուրքար և գաղափարագր սրբէն թէ
աղբը ինկար մեղայ ըսելով . . . մի թէ

կը կարծես, որ հաւանց երգումն . . .
մէկալ կողմէն աղբը տեսնելով քառ խառ-
բեւութիւնը և իր խառնելը, մի թէ
չի յատկեր ետեւ, չի խորհրդ, չի խոր-
չի քեզին . . . արդ՝ ինչ չափեցար :
Երբեք կը գտնուի խորհրդային, դու-
ստ անձանի երգումն ընելով, ան
խառնալ խառնելին զուտացած զու-
ցելով, որ բուս ձեւ մէջ ձեւութե-
տին աղբն է, սուրբին ահա վեճ գաղ-
բեցաւ, հաւանցար, պաշտպանար,
ամեն բան լրագրող, և զիմանեմ կե-
նայր տեղ քովքով կեցեր սուրբին, և
մէկ բերան նոյն կարգացեք աղբին
վրայ ! ! !

« Եւ, այսպէս չընար կը բանք . այլ
ինչեւ ալ զիմանալ, որ թշնամի և բա-
րեկամ կը տարակառնի և չեն հաւատար
երգումն, (և աղբային անկէ կ'երե-
ւի), որ նորանց գրեթէ անոր գեթ շա-
րթելով, զորս դուս պատասխանեցեր, ի-
սկեղիտարարութեամբ կը շարունակ-
գրեցի մենչեւ ետքը : Ինչ ըսենք,
ինչ կ'ըսենք մտածող առ նորեւել կա-
տակարարութեան (քովքային) վրայ . . .
առ պատիւ էր աղբին մէջ :

« Եւ, մենք ճշմարտագր աղբու
սեր, և աղբային աղբի Ստանդարտութեան,
և մանաւանդ ինչպէս շատ ու չիմա-
թեամբ կը գրէ Ստանդարտութեան լու-
սաւորեալ վարդապետութիւն կ'ենեկայ
« Եւ, արդ՝ մենք ճշմարտագր աղբու
մը աղբու առ երկու պարտաւարքե-
րուն և իրենցմէ ծնած ճիւղներուն,
կը հերքենք և կը մերժենք զանոնք մէկ-
մէկու ետեւէ, և կը կենանք երկնային
Ստանդարտութեան գաղափարը բանաւոր ճառ-
բուն մէջ, միշտ արժանաւոր հոգե-
ւորական և քաղաքական ուսմանքը
աղբի մէջ և խաղաղագր տարեկով :

« Հարցման » - Եւ տա աղբի, վար-
դապետ, ասանք մեծ միտքանութեան
խորհրդէն աղբին խոհեմներուն, բայց
նեղեմ մեղին, որ մէկ մեթ և սուր-
կուսական բան մ'ալ հարցնենք հրա-
մանց : Եւ խառնելին պարտաւարքե-
քը ծակ մը գտաւ, հան աղբային,
ան ալ պատասխան տալ թեամբ մը
ծածկուելով վրան : Ինչ որ է նե, ա-
նոնց շար արեւատար ճառանցու-
րէ : Իսկ տա հայերէն պարտաւարքե-
րին մը Ստանդարտութեան կ'ըսենք
համարձակ տակց :

« Պատասխան » - Եւ որ մէկը գիտ-
նայ, թէ միտքանութիւնը և ընկերու-
թիւնը ինչ ծրար և կ'ընեն մըն է, ու
այնքան լուս և վրան բաներ կը պարտ-
անի, չի զարմանար : Երբոր ամենքը
մէկ բերան զանկալ կը նային իր ան-
սրտալ և կաւարկալ հաղանդութիւն
նը կը կարծեն վարձատրական, ի հա-
կէ տանն տանն այսպիսի մեծ զարտա-
ղութիւններ երեւան կ'ընեն, ինտոր
որ կ'ըսա ամեն երեսունութերեք տարի
առաջ աղբային սրբոյ և միտքանութե-
ան մէջ աղբային : Ս-թէ կը կարծէք,
որ այս պարտաւարքիքը խորհրդով և
ժողովով և ամեն փանք զուտ հաւանու-
թեամբ տակցին : Հան նորահասակ
վարդապետները վերենք գրեթէ թէ

տուէր են, աշխարհքէ տեղեկութիւն (խաղար) չունին: Ինչպէս, համար եւրոպացւոց լեզուի գիրքեր՝ ձեռնարկն են չորս կողմերէն կեցած ժամանակը, կը կարծէք, որ արժանի կը հաւանութեամբ կարգադրուի իրենց ընկերներէն մէկուն հայերէն շնորհ գրքոյ, կը, որ անկէ խնդր սորոքն:

« Իսկ միւսներն իրենց պաշտօնին եւ ծառայութեանը համար դուրս կ'երէ ինչ ներս կը մտնեն զբաղեալ: Թէ որ զանազան կարգէն ալ նէ, չեմ կրնար բռնել, Թէ իրենց մարէն ինչ կը դատեն. վասն զի Թէ որ դատմանքին իսկ կարգեալ չըլլայ, լեզուներն կապուած է քնդ գէմ որոշման մեծաւորին: . . . Սոսի մէկը գրեց ծրեց, մէկայը չկոտմ ուտեն ալ ունեցած ձեռագիրք գլխէ գլուխ կարգադրու, կամ Թէ բնէ, նոյն մարին տէր, ասաց եւ կ'ընէ հրամայեալ եաց եւ հաստատեցաւ:

« Եւրոպէ կրտսեր է մի բոլոր եւ ամեն մէկ Սոսիներէն շարքը տալ աս ծանր անխաճեմութիւն: Սոսիներ տանք ամեն մէկ կարգադրու (խաղար պէ) Թափմա են, ուսկից պահապաւորք եւ կատարեալք անխաղար կ'ընեն: Եւս փորձով եւ օրինակով ալ ասիկայ ձեզի ցուցնմ:

« Եւ անքէն վարդապետները երբ որ պաշտօնիւ մը կը հեռանան, վանական չըլլանք, ըստ մասին կ'ընդարձակի, եւ իրենց ալ ամանը եւ կենցաղաւթնութեան խաղով իրենց դատմանքը եւ ընտրողութիւնը կը բանեցնեն ըստ պարագայից: Եւս համար Ս. Ս. Եւրոպայի վարդապետը Փարիզի վարդապետներուն բերան ըլլալով, ասանքին թուղ թերով աս հայերէն գրքոյին տալի նաւար ըլլալուն վրայ վանքը համոզեց եւ խեղճեցուց, եւ նոյն միջոցին նամակով մըն ալ Եւրոպայի մէջ միտքը հրատարակեց: Սոսիներ ինքիքն եւ կուս հոն խորհրդով եւ հաճութեամբ աւանդուին տեղաւոր մը տալարեց: Եւս կը հերքէ եւ չի ընդունիր ան հայերէն պարտաւարքին արտաւայ ըսածները եւ իրենց Պօլսոյ որ հրատարակեն: Պօլսոյ վարդապետները զանազան փոփոխեցին ու ծանկեցին՝ ի հարկէ արբան սխալք է ըսելով, հոգ չէ. եւ իրենք անոր տեղը բազմապիսի Թափմով մը տալցին՝ իբր վանքին հաւանութեամբ Եւրոպայի վարդապետը պահապանութիւնը որդիս ինքեպարտի. եւ ան հայերէն գրքոյը պաշտօններէն:

« Եւս զարմանալիս ան է, որ զբոլորայի աշակերտաց կանոնը իրենց մեծ ձեռնարկութիւն ըրեր են, որպէս Թէ նա ասաց, (Պատգամային * ասաց, ասանք ուլ Թէ արբան երաշխաւոր է, որքան մին ալէկ է. արբան չի ձանձնար ուրեմն գէշ է: Եւս միւս ձեռնարկութիւնը, Թէ Եւրոպայի վարդապետը ուրն իր Թափմով եւ կարծիքը (որ է Փարիզացւոց պիկը բանածը) օտար պարտան տալէ, արբան եւ մենք չենք ձանձնար եւ չենք ընդունիր: Կը տեսնէք, որ միշտ արբան խօսքով անխաղար կը ցուցնեն, ուր վերը գործքով սխալ լական ցուցցին ինչպէս որ ըսի: Կոյն իրաւամբք մենք ալ իրենց ինչպէս չըսենք, Թէ դուք ալ ձեր Թափմով եւ կարծիքը՝ օտար տալարան տալարեցիք, արբան եւ մենք չենք ձանձնար եւ ընդունիր. . . . Սոսիներ տալը կրտսերն աս բաները, ուլ կը կարծեն համոզել: Զերկեցնմ, կը տեսնեն Փարիզի վարդապետաց խաղաղական եւ տալարական կան խօսքերը եւ փաստը: Բազմապիսից Գիւլեցի վարդապետաց խօսքերուն

հետ: Սոսից վերջապէս աս կրտսեր, Թէ դուք հանկեք, հաշակեցեք. Գիւլեցի մէջ աս տալարականը ի նպատակ մեր բանիցս, ապա Թէ ոչ, մենք հոս անոր օրինակը ունինք, կը տալենք ի Փարիզ. կամ կը խրկենք անոր անի ընտրողայ, որուն գէմ տեսները ինչ ըսելիք ունինք:

« Հարցնմ. — Թափմով Թէք, վարդապետ, որքան որ նեղութիւն է մէկ բան մըն ալ հարցնենք: Ինչպէս համար համ օտար տալար բանիցս կը խոսնուի, որով տալարեցիքն աս թիմ կուսնան մեզ միշտ պարտաւորար ձգելով:

« Պատգամային. — Եւս պատասխանը Թէ որ կը համար, որքիշ յարմար օրուն ան մը Թափմով:

« Կը ինչքիմ որ այս գրածս ժամ մը աս ալ գրաւիք մէջ հրատարակէք:

« Եւս սղոսնելով եւ նոր տարի շնորհաւորելով Սոսիներ, մնամ միշտ ի ծառայութեան տալար:

Վերջիւ Սոսիներ խաղաղարկութեան որ ի Փարիզ:

ԲԱՆԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կոյտերական տեղութեան ամեն գաւառներէն եկած գիրքեր խիստ յաւաք ըլլալով կուտան յոս աշխարհ տարուն ան հնազ իրար: Սոսիներ համար այս տարի խիստ նշանակար եղաւ: Օղին շարունակ ալէկ երթալով, որ միայն բանի մը օգտակար եւ պիտանի անձրեւներով ընդմիջեցաւ. երկրագործները կրցան մինչեւ հիմա երկիրը հերկելու եւ ձմեռուան հոնները ցուները: Սոսիներ հաշակով այս տարուն եղած ցանը անցեալ տարուն վրայ երբորդ մասամբ աւելի եղած է կ'ըսեն:

« Եւս ասիկա գաւառաց կուսաւ կանոններն իրենցով կայեքական հրաւիրարկելին օրինակը:

« Եւս մարդ գիտէ անտարակոյս, որ կայեքական գահը երած օրէս, իմ ամենէն սիրելի փոփոխ եւ գլխաւոր հոգս եղած է տեղութեան ամեն երկիրներուն եւ կայեքական իշխանութեան արդարութեանն ու խնամքը տալը գտնուող ամեն հոգատակներուն ըստ օրոն Թէքն ու տալարութիւնը:

« Եւս գովելի նպատակին համար անթիւ օրէնքներն ու կարգադրութիւններն եղան, արտը ամեն տեղ հրատարակելով եւ ի գործ դրուելով, փաստը եւ գոհութիւն Բարձրեային, խիստ բարի արդիւնք ունեցան եւ տեղութեանն բնակիչներուն բարեկեցութիւնը օր աւուր աւելնալով վրայ է:

« Բայց ցաւով արտի իմացանք, որ տեղութեան երկիրներուն մէկ քանի կողմերը, Ժամանակէ մը ի վեր հոգատակներուն տալարութեանն ու հանգրտութեանը հակառակ գէպքեր կը պատահին: Եւս անկարգութիւնները վերջները միջոցներ ձեռք առնելը հարկաւոր գտաւելով, այս իրն զիրը տեղութեանն խորհրդայ Եւսիներն մէջ ամենայն ուշադրութեամբ մտնալով անտարբեր քննուեցաւ:

« Զայտի է, որ գաւառաց կուսակալները իրենց կառավարութեանը յանձնաւած երկրին մէջ անցած ամեն անցքերուն եւ գործած ամեն գործքերուն տեսնել են: Եւս կայեքական կառավարութեանն կողմէն յատկապէս հաստատուած պատասխանատու պաշտօնակալներն են: Եւս միւս քաղաքական կառավարիչները (մաւ հարաւ) եւ տեղականները (գայմագամ) պարզապէս կուսակալին տեղակալներն են եւ անոր կառավարութեանը պաշտօնակալներն են, հետեւաբար անկէ կ'ախուսն ունին: Գաւառներուն բոլոր քաղաքաւոր

կան եւ կուսակալ վերաբերեալ գործքերը թափաքմով աս համարուեց եւ մեր կայեքական տարգրութեան կաւմայ համեմատ պէտքէ կառավարութիւն:

« Եւս մն ամեն պաշտօնակալներուն պարտաւորութիւնն է իրեն վերաբերեալ տեղութեան գործքերը վերադիւնելով զգացմանց եւ իմաստից համեմատ կառավարել, եւ ի բոլոր արտէ եւ յոս մենայն գործութեանն ջանալ հաստատուող բարեկարգութիւնը հաստատուող հետ:

« Եւս որովհետեւ ասիկա ետք իւրաքանչիւր գաւառներուն մէջ կուսակալները պիտի ըլլան տեղեկէն ու գէշին պատասխանատու. ուստի իշխանութիւն պիտի ունենան պաշտօնէ հանելու կամ փոփոխելու կառավարիչները (մաւ հարաւ) տեղակալները (գայմագամ) գեղապետները (մաւալ) գաւառական ժողովայն անդամները, տեսչութեան վերապետները, իրմ բազմութիւնները (պէտքէ պաշի) եւ ուրիշ գործակալները, որ իրենց պաշտօնը ըստ արժանեցն կատարելու կարողութիւն չունեն, աւանդ ամենէն կողմնակցութեան եւ զօջարաւոր Թէ, երբ որ անոնց վարմունքը քննելու ելլեն: Եւս կուսակալներուն փոփոխել գաւառական ժողովայն անդամները եւ տեսչութեան գործակալները, յաւաքակ եւ բանիքուն մարդիկ ընտրելով: Եւս Թէ որ կառավարիչներուն, տեղակալներուն եւ ուրիշ իրենց կառավարութեան տակը գտնուող պաշտօնակալներուն հաստատուող սահմանադրութեանց, սկզբանց եւ օրինաց հակառակ գործքերը տեսնեն, ըստ արդար իրմ պարտաւորութեան մը համարին՝ գաւառներ իրենց պաշտօնէ հանել, ուստի Ժամանակեց պաշտօնատարներ անոնց տեղը գնելով, յարմար մարդիկ աս աւջարկել այն պաշտօններուն համար:

« Իսկ այն վիճակագրականն ու գեղապետները (մաւալ), որոց ամառ կան ուսմիկը՝ տեղեցի կարեւորութեանը նայելով հարաւոր զուգահեռ եւ տեղեկէ, հասկեց կ'ընտրուին ու կը խրկուին: Իսկ այս գաւառներն պահապանութեան ունեցողները՝ գաւառներուն, գլխաւոր քաղաքներուն կամ չընկող վիճակներուն կառավարիչները (մաւալ) հասկեց չի նշանակուելով, ասոնց մէջն Թէ ուսմիկ ունեցող եւ Թէ չունեցողները պաշտօնէ հանելու կամ փոփոխելու համար կայեքական կառավարութեան հրաման խնդրուի: Բայց Թէ որ մէկը իմ վիճակի գտնուելն արեւտուելին կամ մասնաւոր մարդոց իրաւունքէն իր վրայ ստակ անցուցած ըլլայ՝ անոր ընտրութիւնը աւանդաբար կուսակալին աւանդէ այն ստակները:

« Կուսակալները մէկուն բարեք մը ընելու սխալ գիտաւորութիւն անցնող մարդիկ գեղեցու եւ վիճակներու կառավարիչ չընտրեն եւ զանոնք յաճախ չի փոփոխեն, եւ իրենց աւանդաբար Թէ ընտրութեանն հաշիւները տանելով մէկ մը նային, անոնց ամեն վարմունքն ու ընթացքը քննեն, եւ երբ որ անոնց զօջարաւորութիւնը կամ իմ կայեքական կառավարչ հիւսիսը գործքերը յայտնուին ուստաւորին, կուսակալները անհաղթելուն չնեն անոնց վրայօք հոս գրելու եւ անոնց պատիժը տալու համար հրաման խնդրուի:

« Եւս կարգադրութիւններուն համաձայն, կուսակալները իշխանութիւն ունենան գեղապետ կամ վիճակագրականները տեղեցիներէն երեւելիներն եւ կուսակալ վերաբերեալ գործքերը զարգացնելու համար անոնց անհաղթելուն չնեն անոնց վրայօք հոս գրելու եւ անոնց պատիժը տալու համար հրաման խնդրուի:

տեղութեանն ուրիշ ծառայներն յաւաքակ եւ փորձուած մարդիկ:

« Հաստատուող բարեկարգութիւնն ու անգործութեանը հաստատուող համար, կուսակալները իշխանութիւն տան տեղակալներուն, որ իրենց կառավարութեան տակը գտնուած վիճակներուն մէջ գեղապետներուն, վիճակագրականներուն, տեսչութեան զինուորներուն եւ գործակալներուն ընտրութեանը մասին պէտք եղած ուշադրութիւններն ու քննութիւնը քնեն: Եւս Թէ կուսակալներն եւ Թէ տեղակալները իրենց աւանդաբար Թէ ընտրութեանն անհաղար ուշադրութիւն քնեն, որ հաստատուող օրինաց հակառակ բան մը չի պատահի:

« Եւս որ այս կերպով կուսակալները իշխանութիւն ունենան եւ իրենց ստորակարգեալ պաշտօնատարներուն վարմունքը վերադիւնելով կանոններուն տակ մտնեն, կայեքական հրաւիրարկին հակառակ պահապանութիւն մը պատահած տեղեր՝ չեն կրնար ինքրիկներն արդարացիներ: Եւս իրենց յանձնաւած երկիրներուն տալարութեանը հոգ պիտի տանին, եւ յատկապէս ու աղանդներուն եւ տալարութեանն տալարանտարան եղած տեղերը ալէկ պահպանեն, որ հաստատուութեանն մնաս չըլլայ, եւ Թէ այս կերպ շարադրները բազմութեամբ երեւան ելլեն, կուսակալները կամ անոնց տարակարգեալ պաշտօնատարները աս անց ժամանակ անցանքն ու գաւառին տեսչութեան զինուորաց խումբերը անոնց վրայ խնդրուի: Եւ Թէ որ տեսչութեան զինուորները շարադրներէն քիչաւ որ ըլլալով, չի կրնան զանոնք նաւաւել տեղեցի գաւառական ժողովին վճիռով եւ կուսակալին հրամանագրով կանոնաւոր գործք խումբեր խրկուին անոնց վրայ: Եւ Թէ շարադրները անհամապատասխան տեղեցիները, տեսչութեան զինուորները կամ զօքերը կրտսերն անհամապատասխանութեան վրայ, ի ողբ բրաւնումները տեղեցի գաւառական ժողովին յանձնուին, որ սովորական հարց յաւարածն ըլլալ ի անոնց:

« Թէ որ պատասխանները կամ շարադրները մարդապետութիւնը ըրած ըլլան, մեծ եղան ժառանգները կամ ժառանգ չի գտնուած տեղը՝ գտաւորաւոր կանոն տեսնելն կողմէն մէկը գտաւորաւոր խաղ շանակուելով, գաւառական ելլեն, եւ երբ որ համաշխարհ (գլխաւոր) պատմայ վճիռ արտալի, գտաւորաւորին տեսչութեանը Թէքն (մարդապետ) եւ այն վճիռը Բարձրապետին՝ Իւսոյ խրկուի, որ եւ անտեմ:

« Եւս աւանդներն եւ հաստատուող հանգստութեան փաստակար անձիք իրենց շարադրութեանը գոհ եղողներուն Թէ եւ ծանօթ ըլլան, այս ինչպէս ըլլալ կը վարմունք անոնց տեղեցի իշխանութեանը մասնաւոր, որ չըլլալ Թէ շարադրները չըլլալով աւանդաւոր գաւառապետներով, իրենց պատմայն համար արջեալ պայմանաւոր ընդունելէն ետեւ աղաւթն ու զիրենք տալարներն, ասանկով ոչ միայն չեն մասնաւոր զանոնք, այլ շատ անգամ ալ յանձնաւոր կ'ըլլան ստակ եւ ուրիշ բաներ ալ տալու, անոնց շարադրութեանն երեւան հանելու հանելու ամենէն չի համար ձախելով:

« Եւս կայեքական Թէքն համեմատ բնաւ կիշներուն տալարութեանն եւ շարադրներուն բնաւ համարձակութեանն չի տալու համար հարկաւոր եղած միջոցներն ի գործ գնել պէտք է: Եւս չունեցողները՝ որոնց մարդապետութիւնը ըրած ըլլալ չի հաստատուի, ծովերով բաժնուած հետեւ երկիրներ պիտի աջարուին յաւաքական եւ չի գտնուալու պայմանով:

« Եւս տեսակ շարադրները շատ

* Ստացելու. Արեւմտեայ վիկտորիային ծնած տեղեցի անունն է, որով Ստացելուցի կոչուեցաւ: Իր աշակերտները իրենց զուգարմ հաստատուող համար Եւս ասաց իմ Ստացելուցին ասաց իստը բաւական կը տեղեկին, եւ ասով իրենց հակառակորդները կը ըսէր նենին: Եւս գորտն ան ծանարկութեանը կը գործածուէր նաեւ: Պիկ վրայ արեւմտ:

Կ. ՊՕԼԿՍ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ե. ԴԻԴԵՆՏԻՍԵԱՆ